

## SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA TÜKENMİŞLİK: COVID-19 ÖNCESİNDE VE SIRASINDA KIYASLAMALI BİR ARAŞTIRMA<sup>1</sup>

### BURNOUT IN HEALTHCARE EMPLOYEES: A COMPARATIVE RESEARCH BEFORE AND DURING COVID-19

İnan ERYILMAZ\*, Hasan Hüseyin UZUNBACAK\*\*, Tahsin AKÇAKANAT\*\*\*

\* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, inaneryilmaz@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8307-2402>

\*\* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hasanuzunbacak@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3297-1659>

\*\*\* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tahsinakcakanat@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9414-6868>

#### ÖZ

*Bu araştırma, Covid 19 pandemisinin Türkiye’de resmi olarak görülme tarihi olan Mart 2020 ile Mart 2022 (iki yıl) arasında Türkiye kaynaklı bilimsel makalelerde raporlanan sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini, pandemi öncesi dönem olan 2018-2020 Mart (iki yıl) arasındaki tükenmişlik düzeyleri ile karşılaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda “Tükenmişlik”, “Sağlık Çalışanları”, “Covid” ve “Pandemi” anahtar kelimeleri kullanılarak literatür taranmış, tükenmişlik düzeyleri ortalamaları raporlanan Covid öncesi 68 çalışma, Covid sırasında ise 23 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir. Covid 19 öncesi ve sırasına ait standardize edilen verilere nonparametrik testler yapılarak, ortalamalar arası farklılıkların istatistiksel düzeyde anlamlılığı değerlendirilmiştir. Analiz neticesinde, sağlık çalışanlarının raporlanan tükenmişlik düzeylerinin ortalamasının üstünde olmasına rağmen Covid öncesi ve sırası tükenmişlik düzeyi ortalamaları kıyaslandığında istatistiksel olarak farklılık görülmemiştir. Araştırmaya dahil edilen araştırmalar detaylı incelendiğinde ise başta ölçek kullanımı olmak üzere birçok metodolojik problem görülmüştür. Araştırma bulgularından hareketle araştırmalarda sıklıkla kullanılan Maslach Tükenmişlik envantere ilişkin bulgular tartışılmıştır.*

**Anahtar Kelimeler:** Tükenmişlik, Covid-19, Sağlık Çalışanları, Maslach Tükenmişlik Envanteri

**Jel Kodları:** I12, D23.

#### ABSTRACT

*This study aims at comparing the burnout levels of healthcare employees reported in the scientific papers originated in Turkey between March 2020, the official date of the Covid 19 pandemic in Turkey, and March 2022 (two years), with the burnout levels between 2018-2020 March (two years), the pre-pandemic period. Within the scope of the context, the literature was searched using the keywords "Burnout", "Healthcare Employees", "Covid" and "Pandemic", 68 studies included mean levels of burnout reported, 23 studies during Covid were included in the study. The statistical significance of the differences between the means was evaluated by performing nonparametric tests on the standardized data before and during Covid 19. As a result of the analysis, although the reported burnout levels of health care workers were above the average, there was no statistical difference when the averages of burnout levels before and during Covid were compared. When the studies included in the study were examined in detail, many methodological problems were*

<sup>1</sup> Bu çalışma, 26-28 Mayıs 2022 tarihlerinde Isparta’da düzenlenen 30’uncu Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur.

*observed, especially the use of scales. Based on the research findings, the findings related to the Maslach Burnout inventory, which is frequently used in research, are discussed.*

**Keywords:** *Burnout, Covid 19, Healthcare Employees, Maslach Burnout Inventory*

**Jel Codes:** *I12, D23.*

## 1. GİRİŞ

Türkiye’de ilk kez 11 Mart 2020 tarihinde rapor edilen Covid-19 virüsü, 2 Mart 2022 tarihi itibarıyla 13.353.676 vakaya ve 91.910 kişinin vefatına sebep olmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2022). Salgın, dünya genelinde sosyal ve ekonomik birçok soruna yol açmasının yanı sıra özellikle sağlık sektörü ve sağlık çalışanları üzerinde aşırı iş yükü sebebiyle olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, kendilerine, ailelerine ve meslektaşlarına hastalığın buluşma korkusu, çok hızlı bir biçimde kötüleşen hastaların çalışanları olumsuz etkilemesi (Duarte vd., 2020), salgının seyrinin toplumsal yaşama ve iş yaşamına etkileri sebebiyle sağlık çalışanlarının depresyon, kaygı, uykusuzluk, psikolojik sıkıntı (Lai, 2020), yorgunluk, tükenmişlik yaşamalarına ve ruh sağlıklarında bozulmalara ortaya çıkardığı belirtilmektedir (Shah vd., 2020).

Pandemi ilk gününden itibaren sağlık çalışanlarının yaşadığı olumsuzlukların birçoğu salgın öncesi dönemde de oldukça fazla gündeme gelmekteydi. Bu sorunların başında çalışanların yaşadıkları tükenmişlik sendromu gelmektedir. Nitekim tükenmişlik; düşük maaş, yüksek işgücü devir hızı, örgütsel problemler ve kısıtlar, stres, yetersiz işgücü, kötü çalışma süreleri gibi sektöre özgü olan veya olmayan sorunlar arasında ilk sırada sayılmaktadır (Health Careers, 2022). Eğitim ve sağlık gibi hizmet sektörlerinde insan odaklı çalışmaların “mesleki bir zarar” olarak tükenmişliği ortaya çıkarabileceği kabul görmüş bir gerçeklik olarak belirtilmektedir (Maslach ve Goldberg, 1998). Bunun yanı sıra tükenmişlik, özellikle bu sektörlerde iş stresinin kronikleşmiş hali olarak görülmektedir.

1970’li yıllardan bugüne kadar sağlık çalışanları özelinde sayısız araştırmaya konu olan tükenmişlik, sağlık hizmetinin kalitesini etkilediğinden sektör yöneticilerinin ve politikacıların da dikkatini çeken bir konu olmuştur (Işıkhan, 2016). Tükenmişlik konusunun öncü isimlerinden olan Maslach ve Jackson (1986) tarafından yapılan tanımlamada tükenmişliğin “insanlarla çalışan kişiler arasında gelişebilecek duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı noksanlığı sendromu” olarak tanımlandığı görülmektedir. Shinon ise “kişinin enerji kaynaklarının bitmesi” olarak tanımlamaktadır.

Tükenmişlik ile ilgili geliştirilen kuramsal modellerden en çok benimsenen Maslach ve Jackson (1986) modelidir. Maslach ve Jackson tükenmişliğin üç boyutlu bir yapıda ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Bireylerin enerjisini ve duygusal kaynaklarının tükenmesi olarak ifade ettikleri *duygusal tükenme*, hizmet verilenlere karşı umursamamazlık ve kayıtsızlık gösterme gibi negatif tavır sergileme olarak ifade edilen *duyarsızlaşma*, bireylerin kendini yetersiz bulması, kendini olumsuz değerlendirmesi olarak ifade edilen *kıssisel başarırsızlık hissi* bu üç boyutu oluşturmaktadır.

İş yükünün ve psikolojik baskıların ortaya çıkardığı stres ve gerginliğin sağlık sektörü çalışanlarında yaygın olarak görüldüğü (Aslan, vd., 1997), buna bağlı olarak her geçen gün sağlık çalışanlarının tükenmişlik seviyelerinin arttığı belirtilmektedir (World Health Organization, 2002). Öyle ki kriz dönemlerinde, sağlık sistemini baştan aşağı etkileyen sorunlara da sebep olabilmektedir (Harrell vd., 2020). Özellikle, savaş, çatışma, salgın hastalık gibi yaşamı değiştiren uzun süreli krizlerin ortaya çıkması bu meslek grubunun üzerindeki baskıyı, iş yükünü artırması sebebiyle daha fazla tükenmişliği ortaya çıkarabilmektedir (Smallwood vd., 2021). Rol karmaşası, iş yükü, kontrol algısı, takdir

eksikliği gibi çalışma koşulları tükenmişliği artıran risk koşulları arasında sayılmakla birlikte; karamsarlık, mükemmeliyetçilik, sosyal destek eksikliği, deneyimsizlik, cinsiyet ve kontrolcü kişilik özelliklerinin de tükenmişliğin artmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Tüm bunların yanı sıra, salgın hastalık dönemlerinde olduğu gibi ikincil travma olarak ifade edilen travma yaşayan kişilere hizmet vermenin ortaya çıkardığı travmanın da tükenmişliği artıran en önemli nedenlerden birisi olduğu da ifade edilmektedir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2022).

Her ne kadar olağanüstü dönemlerde sağlık gibi hizmet sektörü çalışanlarının tükenmişlik seviyelerinin normal dönemlere göre daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiş olsa da genellikle olağanüstü dönemlerin başlangıcının önceden kestirilememesi sebebiyle aynı örneklem grubu üzerinde öncesi-sırası-sonrası araştırmaların yapılması, gerçekte tükenmişlik seviyelerinin artıp artmadığını belirlemek mümkün olamamaktadır. Buradan hareketle, olağanüstü dönemlerden birisi olan Covid-19 salgının sağlık çalışanlarının tükenmişliğini artırdığı yönündeki beyanların gerçeği yansıtıp yansıtmadığının belirlenmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle ikincil veriler üzerinden bir çıkarım yapmak üzere bu araştırmanın sorusu “sağlık çalışanlarının pandemi öncesi tükenmişlik düzeyleri ile pandemi sırası tükenmişlik düzeyleri nasıl değişmiştir?” olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, yöntem kısmında da detayları verildiği gibi salgın öncesi ve salgın sırasında yapılan araştırmaların verilerinden yola çıkarak araştırma sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır.

## 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### 2.1. Tükenmişlik Kavramı

Tükenmişlik kavramının ilk kullanımı, Freudenberger (1974) tarafından sağlık çalışanlarının işyerinde yaşadıkları duygusal olarak yıkıma uğrama ve buna bağlı olarak motivasyon kaybı durumlarını gözlem yoluyla tespit etmesi ile başlamıştır. Ardından Maslach (1976) tarafından yine sağlık ve sosyal hizmet çalışanlarında gözlenen aşırı fiziksel ve zihinsel yorgunluk (fatigue) ve duyarsızlaşma (depersonalization) belirtilerini açıklama için kullanılmıştır.

Tükenmişliğin birçok tanımı yapılmış olsa da bu tanımlarda ortak olan şeyin “duyguları, tutumları, güdüleri ve beklentileri içeren sorunlar, sıkıntılar, rahatsızlıklar, çeşitli işlev bozuklukları veya olumsuz sonuçları olan bireysel düzeydeki içsel bir psikolojik deneyim” olduğu belirtilmektedir (Maslach vd., 2008). İlk araştırmaları yapan Freudenberger (1974) tükenmişliği, “başarısızlık, yıpranma, aşırı yüklenme nedeniyle güç ve enerji kaybı veya karşılanamayan istekler sonucu bireye ait iç kaynakların tükenme durumu” olarak tanımlamaktadır. Pines ve Nunes (2003) ise “fiziksel, duygusal ve zihinsel bitkinlik” durumunun çalışanları sürekli olarak tüketmesi olarak tanımlamışlardır. Tükenmişlik, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve azalmış kişisel başarı hissini içeren işle ilgili bir sendromdur (Maslach vd., 1996). Bununla birlikte, iş ve işyeri kaynaklı olumsuzluklar karşısında kendini duygusal olarak yetersiz hissetme, bu olumsuzluklarla başa çıkmaya çalışmasına rağmen başarısız, yorgun ve enerjisinin tükendiğini hissetme olarak da tanımlanmaktadır (Schaufeli vd., 1993; Gülova vd, 2014). Çalışanların kendisinden beklenileni karşılayamama neticesinde ortaya çıkan bir durum olabileceği gibi (Çelik vd., 2011), bireylerin örgütlerinden beklentilerinin, ihtiyaçlarının ve taleplerinin karşılanmaması durumunda yaşadıkları ileri düzey stres durumu olarak da ifade edilebilmektedir (Yener, 2018).

Tükenmişliği açıklayabilmek için araştırmacılar çeşitli modeller geliştirmişlerdir. Edelwich ve Brodsky (1980), tükenmişliği hayal kırıklığı, durgunluk, engellenmişlik duygusu ve umursamazlık aşamalarından oluştuğunu ve bu aşamaların sırasıyla birbirini takip etmek suretiyle tükenmişliğin ortaya çıktığını belirtmiştir. Cherniss (1980) modelinde ise

tükenmişliğin öncesinde yoğun bir stresin oluştuğunu (birinci aşama), ardından sahip olunan kaynakların tükenmesine yönelik kaygının ortaya çıktığını (ikinci aşama), son olarak da işten ayrılma, işe/müşteriye/örgüte yönelik olumsuz davranışların ortaya çıktığını (üçüncü aşama) belirtilerek bu durumun yönetilememesi halinde tükenmişliğin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Pearlman ve Hartman (1982) tükenmişliğe sebep olan ana etkenin stres olduğunu belirterek tükenmişliğe neden olan bireysel ve çevresel etkenlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu modelde stresin fizyolojik, bilişsel/duyuşsal ve davranışsal kaynaklarının olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte bireysel ve çevresel etkenlerin ortaya çıkardığı sorunlarla baş edilememişse/çözülemediyse tükenmişliğin ortaya çıkabileceği varsayılmıştır. Ancak tükenmişliğin düzeyini sorunların stresi ortaya çıkarma derecesi, stresin algılanma düzeyi, strese nasıl tepki verileceği ve verilen tepkinin sonucu belirlemektedir. Meier (1983) ise tükenmişliğin üç aşamada gerçekleştiğini belirtmiştir. Buna göre işten olumlu beklenti az ama ceza beklentisi çoksa, mevcut destekleri/pekiştireçleri kontrol edememe düşüncesi varsa, mevcut destekleri/pekiştireçleri kontrol etme yönünde çaba gösterilemiyorsa çalışanlar kaygı, korku, işten kaçma, alınan kararlarda veya yapılan eylemlerde ısrar edememe gibi olumsuz duygu ve davranışlar gösterirler. Bir diğer model ise Suran ve Sheridan'ın (1985) tükenmişlik modelidir. Modelde, rol belirsizliği ve karmaşası, yetersizlik, verimsizlik ve hayal kırıklığı aşamalarında karşılaşılan çatışmaların çözülmemesi nedeniyle tükenmişliğin ortaya çıkacağı belirtilmiştir. Pines ve Nunes'ın (2003) modelinde, çalışanların başlangıçta motivasyonu yüksek idealist bireyler olduklarını, ancak yaptıkları hatalar veya işlerinden/işyerlerinden beklentilerinin karşılık bulamaması gibi nedenlerle umutsuzluğa sürüklenerek tükenmiş hissedebilecekleri varsayılmıştır.

Bu modellerin dışında araştırmacılar tarafından daha fazla benimsenen ise Maslach ve Jackson (1981) tarafından kavramsallaştırılan ve duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık hissi boyutlarından oluşan modeldir. İş gereklerinin çalışanların duygusal kaynaklarını tüketmesi olarak ifade edilen duygusal tükenme, tükenmişliğin en belirleyici boyutudur. Duyarsızlaşma ise duygusal tükenmenin devamında ortaya çıkan, çalışanların görevlerini yerine getirirken ilişki içerisinde olunan kişilere karşı eskiye göre daha katı, mesafeli ve umursamaz davranışlar sergileme durumu olarak belirtilmektedir. Kişisel başarısızlık hissi ise çalışanın kendini değerlendirdiği ve bu değerlendirme neticesinde kendisini yetersiz ve başarısız hissettiği olumsuz değerlendirme eğiliminde olmasıdır.

Tükenmişliğin “yaş, eğitim, medeni durum gibi demografik özellikler, kişisel beklentiler, algılama, güvensizlik” gibi bireysel, “iş yükü dengesizliği, fazla mesai, olumsuz çalışma şartları, örgütteki iletişim problemleri, ücret, kararlara katılamama, örgütteki işleyişten kaynaklanan problemler” gibi örgütsel nedenlerden kaynaklanabileceği belirtilmektedir (Güneş, vd., 2009).

## 2.2. Tükenmişliğin Teorik Arka Planı

Tükenmişlik kavramının açıklanmasında yararlanılan teorilerden ilki Kaynakların Korunması Teorisi'dir. Teoriye göre çalışanlar, kendileri için önemli olan kaynaklara sahip olmak, sahip oldukları kaynakları korumak veya bu kaynakları artırmak için gayret gösterirler. Ancak, bireysel, örgütsel veya çevresel koşullar bu kaynaklar üzerinde tehdit oluşturabilirler. Bunun dışında kaynaklarının bazılarının veya tamamının kaybedilmesine sebep olabilirler. Tükenmişliğe neden olan ise bazı kaynakların harcanmasına rağmen beklenen miktarda yeni kaynaklara erişilememesidir. (Hobfoll, 2001). Çalışanların sahip oldukları kaynakların yerine yenilerini koyamamaları durumunda yorgunluk ve başarısızlık hissi ortaya çıkarak motivasyon azalması yaşamalarına neden olacaktır. Bu durumda stres ve beraberinde/devamında tükenmişlik ortaya çıkabilecektir (Yürür, 2011).

Tükenmişliği açıklayan bir diğer teori ise Demerouti ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilen İş Talepleri-Kaynakları Teorisi'dir. Teori, iş ortamındaki koşulları ve işin

gereklilerini ifade eden iş talepleri ve iş taleplerini karşılanması gereken fiziksel, psikolojik, sosyal ve örgütsel kaynakları ifade eden iş kaynakları olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. İş talepleri çalışanlarda olumsuz psikolojik ve duygusal durumların ortaya çıkarabilmektedir. İş taleplerinin karşılanabilmesi çalışanların ihtiyaç duyabilecekleri kaynakların kendilerine sunulabilmesiyle ilişkilidir. Çalışanlara kaynakların sunulması iş taleplerinin olumsuz etkilerini azaltabileceği gibi, ihtiyaç duyulan kaynakların karşılanamaması çalışanların tükenmelerine neden olabilecektir (Bakker ve Demerouti, 2017).

### 2.3. Tükenmişliğin Ölçülmesi

Tükenmişlik konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, farklı ölçme araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu ölçme araçlarından en yaygın olarak kullanılanı Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri'dir. Ölçek, 22 maddeden ve duyarsızlaşma, duygusal tükenme, kişisel başarısızlık hissi olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Türkçeye çevirisi ise Engin (1993) tarafından yapılmıştır.

Yaygın olarak kullanılan diğer ölçek ise Pines ve Aronson (1988) tarafından geliştirilen ölçektir. Bu ölçek, 21 maddeden oluşmaktadır. Tek faktörlü bir yapıya sahip olan ölçeğin Türkçe geçerlilik çalışması Çapri (2006) tarafından yapılmıştır. 2005 yılında Pines tarafından yapılan çalışmalarla ölçeğin daha yaygın ve kolay kullanılması amacıyla 10 maddelik kısa versiyonu geliştirilmiştir. Tükenmişlik ölçeği kısa versiyonunun Türkçeye uyarlaması ise Tümkaya ve arkadaşları (2009) tarafından yapılmıştır.

Yukarıda belirtilen ilk iki ölçek tüm meslek gruplarında tükenmişlik düzeyini ölçmek için kullanılmaktadır. Bununla birlikte belirli meslek gruplarının tükenmişlik düzeyini ölçmek için geliştirilen ölçekler de vardır. Bu ölçeklerden en bilineni Seidman ve Zager (1986-1987) tarafından geliştirilen Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'dir. Bu ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Görülen idari destek, işe bağlı stresle başa çıkma, iş doyumunu, öğrencilere yönelik tutumlar olmak üzere 4 boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Tümkaya (1996) tarafından yapılmıştır.

## 3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırma yazarların yazılı ve sosyal medya ile yakın çevrelerinde olan sağlık çalışanlarının pandemi sırasında tükenmişlik durumlarına dair gözlemlerinden hareketle, "sağlık çalışanlarının pandemi öncesi tükenmişlik düzeyleri ile pandemi sırasında tükenmişlik düzeyleri nasıl değişmiştir?" sorusuna cevap aramak üzere tasarlanmıştır. Bu kapsamda nicel bir yöntem kullanılarak betimleyici bir araştırma yapılmıştır.

Araştırma sorusu çerçevesinde ilk olarak Google Akademik, TrDizin, Ebsco ve Web of Science arama motorları aracılığıyla "sağlık çalışanları", "tükenmişlik", "Covid-19", ve "Pandemi", anahtar kelimeleri kullanılarak Covid 19'un Türkiye'de görülme tarihi olan Mart 2020 ile Mart 2022 arasında yayımlanan Türkiye kaynaklı ve başlık veya özetinde ilgili anahtar kelimeleri içeren İngilizce veya Türkçe olarak yazılmış makaleler taranmıştır. İki yıllık kesit olarak alınan çalışmaları pandemi öncesi ile kıyaslayabilmek için ise Mart 2018-Mart 2020 arasında sadece "Tükenmişlik" ve "Sağlık Çalışanları" kelimeler ile literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Tarama neticesinde birinci grup 2018-2020 arasında 74, ikinci grup 2020-2022 arasında ulaşılan 36 ampirik makaleden, sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyi ortalamaları rapor edilmeyen 10 makale çalışmadan çıkartılmıştır. Birinci gruptan 72, ikinci gruptan ise 28 makale araştırma kapsamında incelemeye dahil edilmiştir. Makale tarama esnasında

araştırmacı yanlılığı ve ihmali ortadan kaldırmak için her iki grup farklı araştırmacılar ile tekrar taranmış, aynı anahtar kelimeler ile farklı araştırmalara ulaşılamamıştır.

Araştırma verileri; yazar, örneklem sayısı ve grubu, katılımcıların cinsiyet dağılımı, tükenmişlik düzeyi genel ortalama ve standart sapması, ölçek alt boyut ortalama ve standart sapması, kullanılan ölçek ve kullanılan ölçek derecelendirme kriterlerine göre Microsoft Excel formuna tanımlayıcı veri girişi yapılmıştır. Veriler analize dahil edilebilmesi için tükenmişlik düzeyi puan veya ortalamaları tek tek incelenmiştir. İnceleme neticesinde araştırmaların %96'sında (91 çalışma) Maslach Tükenmişlik Envanterinin kullanıldığı görülmüştür (Maslach ve Jackson, 1981). Ölçek farklılığının neden olabileceği ortalama ve toplam puan farklılığı nedeniyle, Maslach Tükenmişlik envanteri kullanılmayan 9 çalışma veri setinden çıkartılmıştır. Veri setinde yer alan çalışmalara ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Veri Setinde Yer Alan Çalışmalara İlişkin Bilgiler

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örneklem Sayısı	Zaman Dilimi
1	Arslaner, Eker, Gökçek & Doğan	2020	Effect of COVID-19 Pandemic on Anxiety and Burnout Levels in Emergency Healthcare Workers: A Questionnaire Study	920	Pandemi Sırası
2	Akalın & Modanlıoğlu	2021	Covid-19 Sürecinde Yoğun Bakımda Çalışan Sağlık Profesyonellerinin Duygu-Durum ve Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi	122	Pandemi Sırası
3	Arpacıoğlu, Baltacı & Ünübol	2021	COVID-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik, Covid Korkusu, Depresyon, Mesleki Doyum Düzeyleri ve İlişkili Faktörler	371	Pandemi Sırası
4	Atıla & Karakaya	2021	Covid-19 Pandemi Döneminin Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi	352	Pandemi Sırası
5	Aydın, Aytaç & Şanlı	2021	İşe İlişkin Duygular, İş Stresi ve Tükenmişliğin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma	263	Pandemi Sırası
6	Aydın & Kamuk	2021	Hemşirelerin Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Yaşam Kalitesi ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	212	Pandemi Sırası
7	Diken & Bedük	2021	Mobbing Davranışlarının Çalışanların Tükenmişliği ile İlişkisi: Üniversite Hastanesinde Bir Araştırma	205	Pandemi Sırası
8	Erer	2021	Covid-19 Sürecinde Hastane Çalışanlarının Yaşadığı Duygusal Tükenme Algıladıkları Aşırı İş Yükü ile Açıklanabilir Mi?	237	Pandemi Sırası
9	Gökler	2021	Tıbbi Sosyal Hizmet Uzmanlarının Tükenmişlik Düzeyleri	467	Pandemi Sırası
10	Hoşgör, Tanyel, Cin & Bozkurt	2021	Covid-19 Pandemisi Döneminde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik: İstanbul İli Örneği	120	Pandemi Sırası
11	Kılıç, Anıl, Varol, Sofuoğlu, Çoban, Gülmez, Güvendi & Mete	2021	Factors Affecting Burnout in Physicians During COVID-19 Pandemic	748	Pandemi Sırası
12	Koroğlu & Bahar	2021	Sağlık Kurumlarında Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Algılarının İşten Ayrılma Niyetlerine Etkisi	464	Pandemi Sırası

## C.27, S.4 Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik: Covid-19 Öncesinde ve Sırasında Kıyaslamalı Bir

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örneklem Sayısı	Zaman Dilimi
13	Ocak, Yurt, Yurt & Çalışkan	2021	The Burnout Levels of Emergency Employees in COVID -19 Pandemic and the Related Factors	140	Pandemi Sırası
14	Özbezek, Paksoy & Çopuroğlu	2021	Covid-19 Pandemi Döneminde Sağlık Çalışanlarının Sosyal Destek Algılarının Tükenmişlik Düzeyine Etkisi	337	Pandemi Sırası
15	Tunç & Göklü	2021	Koronavirüs Hastalığı 2019 (Covid-19) Pandemisi ile Karşı Karşıya Kalan Sağlık Çalışanları Arasında Tükenmişlik Sendromu	316	Pandemi Sırası
16	Türkili, Uysal, Tot & Mert	2021	Aile Hekimlerinde Korona Virüs Salgını Nedeniyle Yaşanan Zorluklar, Kaygı ve Tükenmişlik Durumlarının İncelenmesi	146	Pandemi Sırası
17	Türkmen & Aslan	2021	COVID-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Algılanan Stres ve Duygusal Tükenme Düzeylerinin İncelenmesi	173	Pandemi Sırası
18	Yağcı, Dayapoğlu & Şahin	2021	Evaluation of Stress and Burnout Levels of Healthcare Professionals Working in COVID-19 Services	498	Pandemi Sırası
19	Bekar & Akar	2022	Covid-19 Korkusunun Duygusal Tükenme Üzerindeki Etkisinde İş Arkadaşlığının ve Ücret Politikasının Düzenleyici Rolü	749	Pandemi Sırası
20	Karlıbey & Aksoy	2022	The Relationship Between Burnout Syndrome and Low Back Pain, Neck Pain and Mood Status in Hospital Workers in the COVID-19 Pandemic	130	Pandemi Sırası
21	Kaya, Kahve Saykal, Büyüklüoğlu, Yüksel & Göka	2022	Evaluation of Anxiety, Burnout and Psychological Resilience Levels of Healthcare Workers in the COVID-19 Pandemic	257	Pandemi Sırası
22	Tanrıverdi, Yılmaz, Yerli, Aras & Koşan	2022	Burnout Levels of Medical Students in COVID-19 Pandemic: A Cross-Sectional Study	1009	Pandemi Sırası
23	Uz, Savaşan & Doğan	2022	Anxiety, Depression and Burnout Levels of Turkish Healthcare Workers at the End of the First Period of COVID-19 Pandemic in Turkey	221	Pandemi Sırası
24	Alan, Arslan & Altınışık	2018	Hemodiyaliz Hemşirelerinin Tükenmişlik Düzeyi ile Empati Becerileri Arasındaki İlişki	38	Pandemi Öncesi
25	Aras, Güraksın, Koşan, Çalıkoğlu & Yerli	2018	Burnout Syndrome, Job Satisfaction and Associated Factors Among Primary Health Care Doctors in Erzurum, Turkey	246	Pandemi Öncesi
26	Çankaya, Gürdal, Tunç & Orhan	2018	Eğitim-Araştırma Hastanelerinde Çalışanların İş Doyumu, Örgütsel Bağlılık ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi: Ordu İli Örneği	486	Pandemi Öncesi
27	Doğan & Kır	2018	Örgütsel Sessizlik, Tükenmişlik Sendromu ve Çalışan Performansı İlişkisi	219	Pandemi Öncesi
28	Durmuş, Gerçek & Çiftçi	2018	Hemşirelerin Yaşam Kaliteleri ile Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma	151	Pandemi Öncesi
29	Esen, Mercan & Kaçar	2018	Aile Hekimliği Asistanlarında Tükenmişlik Sendromu ve İş Doyumu Düzeyleri	46	Pandemi Öncesi
30	Göcen, Yılmaz, Aslanhan, Çelepkolu, Tuncay & Dirican	2018	Hekimlerin, Defansif Tıp Uygulamaları Hakkındaki Bilgi ve Tutumları, İşe Bağlı Gerginlik ve Tükenmişlik Düzeyleri	200	Pandemi Öncesi

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örnekleme Sayısı	Zaman Dilimi
31	Kalınkara & Kalaycı	2018	Sağlık Kurumlarında Çalışan Personelin İş Stresi, Yorgunluk ve Tükenmişlik İlişkisi	300	Pandemi Öncesi
32	Karataş	2018	Examination of Burnout Levels of Nurses in Terms of Some Variables: A Case of Foundation University	119	Pandemi Öncesi
33	Keskin & Ateş	2018	Hemşirelerin Çalışma Koşulları Tükenmişlik Düzeylerini Etkiler mi?	227	Pandemi Öncesi
34	Korkmaz & Bozkurt	2018	Örgütsel Adalet ile Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi ve Hastane Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma	150	Pandemi Öncesi
35	Kökcü & Terzi	2018	Yoğun Bakımda Çalışan Hemşirelerin İş İndeksi-Çalışma Ortamı ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi	107	Pandemi Öncesi
36	Nazık, Yılmaz & Tatlı	2018	Burnout in Health Sector: Sample of Public Hospital	161	Pandemi Öncesi
37	Özer, Şener, Önav & Şirin	2018	Dâhili Kliniklerde Çalışan Hemşirelerin Örgütsel Sinizm ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi	300	Pandemi Öncesi
38	Öztürk, Avan & Nacar	2018	Acil Sağlık Hizmetleri Personelinin Tükenmişlik Düzeyinin Belirlenmesi Kahramanmaraş İli Örneği	70	Pandemi Öncesi
39	Pekçetin	2018	Ageist Attitudes and Their Association With Burnout and Job Satisfaction Among Nursing Staff: A Descriptive Study	105	Pandemi Öncesi
40	Sönmez, Başer & Gülmez	2018	Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Asistan Doktorlarında Tükenmişlik Düzeyi ve İlişkili Faktörlerin Belirlenmesi	89	Pandemi Öncesi
41	Şahin, Özgen, Özdemir & Ünsal	2018	Bir Hastanede Çalışan Hemşirelerin Empati ve Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi	334	Pandemi Öncesi
42	Torun & Çavuşoğlu	2018	Examining Burnout and Job Satisfaction of Nurses Working in Pediatric Units	235	Pandemi Öncesi
43	Yıldız, Çiçek & Şanlı	2018	Sağlık Çalışanlarında Tükenmişliğin Belirleyicileri: Sigara ve Alkol Kullanımına Etkisinin İncelenmesi	304	Pandemi Öncesi
44	Armutlukuyu, Marakoğlu & Kargın	2019	Evaluation of Burnout Levels of the Academic Staff and Research Assistants Working at Medical Faculties	894	Pandemi Öncesi
45	Atmaca Palazoğlu & Koç	2019	Ethical Sensitivity, Burnout, and Job Satisfaction in Emergency Nurses	236	Pandemi Öncesi
46	Aygün & Mevsim	2019	The Impact of Family Physicians' Thoughts on Self-Efficacy of Family Physician's Core Competencies on Burnout Syndrome in İzmir: A Nested Case-Control Study	395	Pandemi Öncesi
47	Başak & Işık	2019	Bir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinde Çalışan Personelin Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi: Pilot Bir Çalışma	36	Pandemi Öncesi
48	Bayer & Öztürk	2019	Team Room Operating of Levels Burnout and Skills Communication	158	Pandemi Öncesi
49	Bolat, Yürük, Çınar, Akdeniz, Altunrende, Özkuvancı, Tomak, Kadioğlu, Müslümanoğlu	2019	The prevalence of Burnout Syndrome among Turkish Urologists: Results of a Nationwide Survey	362	Pandemi Öncesi



## C.27, S.4 Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik: Covid-19 Öncesinde ve Sırasında Kıyaslamalı Bir

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örneklem Sayısı	Zaman Dilimi
50	Bölükbaşı & Özcan	2019	Perceived Stress, Burnout Levels and Healthy Behaviors of Family Medicine Residents: The Impact of a Psychoeducational Program	26	Pandemi Öncesi
51	Can & Hisar	2019	Hemşirelerin Profesyonellik Davranışları ve Tükenmişlik Düzeyleri	89	Pandemi Öncesi
52	Celik & Kılıç	2019	Hemşirelerde İş Doymu, Mesleki Tükenmişlik ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkiler	171	Pandemi Öncesi
53	Cenk	2019	An Analysis of the Exposure to Violence and Burnout Levels of Ambulance Staff	143	Pandemi Öncesi
54	Çalışkan & Pekkan	2019	Sağlık Sektörü Çalışanlarında Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Kişi – Örgüt Uyumunun Aracılık Rolü	526	Pandemi Öncesi
55	Danacı & Koç	2019	The Association of Job Satisfaction and Burnout with Individualized Care Perceptions in Nurses	419	Pandemi Öncesi
56	Fındık, Erol, Süt & Motör	2019	Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyi	189	Pandemi Öncesi
57	Karahaliloğlu, Özdiilli, Yorulmaz & Yorulmaz	2019	Determination of Burnout and Job Satisfaction Levels in Nurses Working in the Surgical Clinics	95	Pandemi Öncesi
58	Kocamaz, Ekren & Çelikli	2019	Özel ve Devlet Hastanesi Hemodiyaliz Servisinde Çalışan Hemşire ve Teknikerlerde Mesleki Tükenmişlik, Uyku Kalitesi, Yorgunluk ve Fiziksel Aktivite Düzeyinin İncelenmesi	64	Pandemi Öncesi
59	Kumaş, Yalçın & Öztunç	2019	Onkoloji Hemşirelerinin Tükenmişlik ve İş Doymu Düzeyleri: Adana Örneği	72	Pandemi Öncesi
60	Kütükçü & Kocataş	2019	Bir Devlet Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Sigara İçme Durumları Arasındaki İlişki	200	Pandemi Öncesi
61	Naldan, Karayağmurlu, Yayık & Arı	2019	Ameliyathanede Çalışan Sağlık Profesyonellerinde Tükenmişlik, İş Doymu ve Depresyon	96	Pandemi Öncesi
62	Naldan, Karayağmurlu, Yayık & Arı	2019	Ameliyathanede Çalışan Sağlık Profesyonellerinde Tükenmişlik, İş Doymu ve Depresyon	134	Pandemi Öncesi
63	Özçetin, Saroğlu & Dursun	2019	Onkoloji Hemşirelerinin Psikolojik Sağlamlık, Tükenmişlik ve Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri	66	Pandemi Öncesi
64	Özen & Yüceler	2019	Sağlık Çalışanlarında Duygusal Emek, Tükenmişlik ve İş Tatmini İlişkisinin İncelenmesi: Konya İlinde Bir Uygulama	381	Pandemi Öncesi
65	Sivrikaya & Erişen	2019	Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik ve İşe Bağlı Gerginlik Düzeylerinin İncelenmesi	181	Pandemi Öncesi
66	Şengül, Çınar & Bulut	2019	Hemşirelerde Anksiyete Düzeylerinin Tükenmişlik Sendromuna Etkisi	194	Pandemi Öncesi
67	Tangül, Hacimusalar & Karaaslan	2019	The Effects of Working Hours on Sleep Quality and Burnout in Turkish Pediatric Surgeons	91	Pandemi Öncesi
68	Tangül, Hacimusalar & Karaaslan	2019	The Effects of Working Hours on Sleep Quality and Burnout in Turkish Pediatric Surgeons	90	Pandemi Öncesi
69	Topbaş, Bay, Turan, Çıtlak & Emir	2019	The Effect of Perceived Organisational Justice on Job Satisfaction and Burnout Levels of Haemodialysis Nurses	82	Pandemi Öncesi

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örneklem Sayısı	Zaman Dilimi
70	Topbaş, Görgen, Söcü, Çam, Akman Güne, Bozbiyık	2019	Determination of Job Stress and Burnout Level of Nurses Working in Internal Medicine and Surgical Units	80	Pandemi Öncesi
71	Yıldız, Ensari, Elçi & Karabay	2019	İş-Aile Çatışmasının İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Tükenmişliğin Aracı Etkisi	294	Pandemi Öncesi
72	Yılmaz & Baran Durmaz	2019	Pediatri Hemşirelerinin Empatik Eğilim, Duygusal Emek Davranışları ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki	66	Pandemi Öncesi
73	Bilge, Karasu & Kulular İbrahim	2019	Right to Development and Emotional Exhaustion: The Case of Healthcare Institutions in Turkey	185	Pandemi Öncesi
74	Alparslan & Bilen	2020	Hemşirelerin Ağrılı Hastada Kullandıkları Ağrıyla Baş Etme Yöntemleri ile Tükenmişlik Düzeyleri	300	Pandemi Öncesi
75	Bece, Mihçı & Başer	2020	Bir Üniversite Hastanesi Örneğinde Yardımcı Hizmet Personelinin Tükenmişlik ve Nikotin Bağımlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki	88	Pandemi Öncesi
76	Burak, Değer & Pehlivan	2020	Doktorlarda Mesleki Tükenmişlik Sendromu ve Çalışma Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki	119	Pandemi Öncesi
77	Çakır, Akalın & Yılmaz	2020	Sağlık Müdürlüğü Çalışanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Durumunun Değerlendirilmesi	219	Pandemi Öncesi
78	Çalışkan & Özkan	2020	Örgütsel Bağlılığın Tükenmişliğe Etkisi İş Tatmininin Aracılık Rolü Mersin İli Kamu Hastaneleri Hemşirelerine Yönelik Bir Uygulama	400	Pandemi Öncesi
79	Çevik & Özbacı	2020	Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri ile Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki - Samsun İli Örneği	449	Pandemi Öncesi
80	Çokluk, Şekeroğlu, Batur, Özdemir, Tunali Çokluk & Karakeçe	2020	Laboratuvar Çalışanlarında İş Doyumu ve Tükenmişlik: Sakarya ve Van Örnekleme	118	Pandemi Öncesi
81	Gülbayrak & Mavili Aktaş	2020	Kadın ve Erkek Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması: Ankara Örneği	401	Pandemi Öncesi
82	Karahan	2020	Frequency and Demographic Characteristics of Burnout Syndrome in Healthcare Professionals Working in Emergency Units	200	Pandemi Öncesi
83	Karayürek & Çebi	2020	Karabük İlinde Görev Yapan Dış Hekimlerinin Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması	107	Pandemi Öncesi
84	Korkmaz, Telli & Kadioğlu	2020	Hemşirelerde Aleksitimi ve Aleksitiminin Tükenmişlik, Öfke ve Somatizasyon ile İlişkisi	339	Pandemi Öncesi
85	Mete, Değer & Pehlivan	2020	Doktorlarda Mesleki Tükenmişlik Sendromu ve Çalışma Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki	90	Pandemi Öncesi
86	Mete, Değer & Pehlivan	2020	Doktorlarda Mesleki Tükenmişlik Sendromu ve Çalışma Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki	29	Pandemi Öncesi
87	Özcanarslan & Önen	2020	Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışan Hemşirelerde Tükenmişlik Sendromu: Adana İli Örneği	534	Pandemi Öncesi
88	Öztürk, Çelik & Örs	2020	Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik ve İş Doyumu İlişkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği	266	Pandemi Öncesi

Sıra No	Yazar Bilgileri	Yayın Yılı	Çalışmanın Adı	Örneklem Sayısı	Zaman Dilimi
89	Serinkan & Barutçu	2020	Güncel Yönetim Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu: Denizli’de Yapılan Bir Araştırma	249	Pandemi Öncesi
90	Uzun & Mayda	2020	Hemşirelerde Tükenmişlik Düzeyinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği	192	Pandemi Öncesi
91	Ünver, Derya & Uçar	2020	Doğumhanede Çalışan Ebelerde İşe Bağlı Gerginlik Düzeyi ile Tükenmişlik, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Adalet Düzeyleri Arasındaki İlişki	156	Pandemi Öncesi

Maslach Tükenmişlik Envanterinin ilk Türkçe geçerleme çalışması Ergin (1992) tarafından yapılmıştır. Veri setine dahil edilen araştırmaların tamamı Ergin (1992)’in çalışmasına atıfla ölçeği 0-4, 1-5 ve 0-6’lı derecelendirmeler ile kullanılmıştır. Ayrıca yine aynı atıfla, ölçeğin tamamı ve alt boyutlarının ortalama ve standart sapması hesaplanan çalışmalar olduğu gibi ölçeğin tamamı ve alt boyutlarının toplam skorlarını raporlayan çalışmalar da mevcuttur. Veriler, sıklıkla kullanılan 0-4 derecelendirme sistemi ve toplam skor esas alınarak dönüştürülmüş ve analiz yapılmaya hazır hale getirilmiştir. Analizi dahil edilen verilere ait tanımlayıcı bilgileri Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı Bilgiler

	Araştırma Sayısı	Örneklem Sayısı (n)	Kadın (n)	Erkek (n)
Covid Öncesi Mart 2018-2020	68	15788	9942	5846
Covid Sırası Mart 2020-2022	23	10673	6257	4416
Toplam	91	26461	16199	10262

#### 4. BULGULAR

Sağlık çalışanlarının ikişer yıllık kesitle analize dahil edilen tükenmişlik düzeyi, her bir araştırma için farklı ortalama ve standart sapmaya sahip olması nedeniyle istatistiksel olarak doğrudan karşılaştırılmaz. Bu sorunu çözenin farklı yolları bulunmaktadır. Bunlardan birisi her bir değeri sabit ortalama ve standart sapmaya sahip yeni bir değere dönüştürmektir. İstatistiksel bağlamda bu dönüşüm işine standartlaştırma, elde edilen yeni değere ise standart skorlar denilmektedir. Verilerin standartlaştırılmasında en çok kullanılan yöntem ise ham verileri ortalaması 0, standart sapması 1 olan yeni bir skora dönüştürmektir. Oluşan yeni skor ise standart değer veya z değeri olarak isimlendirilmektedir (Alpar, 2013). Z değeri standartlaştırması sonrası gözlenen değerler 0 ortalamasının altında ve üstünde olacak şekilde negatif veya pozitif olarak değişmiştir. Standartlaştırma öncesi ve sonrası değerler Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3: Ham ve Standardize Edilmiş Veri Ortama Değerleri

	n	En Düşük	En Yüksek	Ort.	S.s	Skewness	Kurtosis
Duygusal T.	91	10,03	33,34	20,19	4,31	-0,271	1,277
Duyarsızlaşma	87	3,06	21,43	8,51	3,24	1,385	3,902
Kişisel B.	85	6,56	30,93	20,08	4,89	-0,654	0,573
Zduygusal T.	91	-3,19	2,76	0,0	1,0	-0,271	1,277
Zduyarsızlaşma	87	-1,79	4,05	0,0	1,0	1,385	3,902
Zkişisel B.	85	-2,85	2,04	0,0	1,0	-0,654	0,573

Tablo 3 incelendiğinde standardize işlemi sonrası verilerin ortalaması 0 olarak değişmiş, düşük ve yüksek değerlerin -3 ve +4 arasında yeni skorları oluşmuştur. Verilerin basık ve çarpıklığı incelendiğinde ise Stevens (2009)'a göre -3, +3 aralığında olması nedeniyle normal dağılım gösterdiği söylenebilse de Tabachnik ve Fidell'in (2013) belirttiği -1,5, +1,5 dışında olduğu için analize geçilmeden önce testler (**Kolmogorov-Smirnov** ve **Shapiro-Wilk**) ile de verinin dağılımı sınanmıştır.

Tablo 4: Normallik Testi

	<b>Kolmogorov-Smirnov</b>	<b>Shapiro-Wilk</b>
ZDuygusal T	,005	,007
ZDuyarsızlaşma	,060	,000
ZKişisel B.	,010	,002

Tablo 4 incelendiğinde Shapiro-Wilk test için  $H_0$  hipotezi reddedilerek verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle bağımsız örnekleme t testinin nonparametrik alternatifi olan Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Veriler Covid öncesi ve Covid sırası olarak iki farklı grupta kodlanmış, araştırma sorusuna cevaplayabilmek için istatistiksel olarak sınanmıştır.

Tablo 5: Ortalamalar Arası İstatistiksel Farklılık Testi

<b>Covid Öncesi- Sırası</b>	<b>Mann-Whitney U (sig)</b>
ZDuygusal T.	,350
ZDuyarsızlaşma	,836
ZKişisel B.	,215

Tablo 5 incelendiğinde yapılan nonparametrik testin sonucunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu neden Covid öncesi ve sırası sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyi ortalamaları raporlanan çalışmalar arasında istatistiksel olarak fark olmadığı görülmüştür ( $p>0,05$ ).

## 5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, ulusal ve uluslararası gündeme sıklıkla yer bulan, iş ve meslek örgütlerinin her platformda deklare ettiği sağlık çalışanlarının tükenmişlik algılarının Covid 19 pandemi öncesi ve sonrası dönemde düzeylerini akademik araştırmalar üzerinden sorgulamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda ulusal veri tabanlarda bahsi geçen zaman aralığında sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini ölçen araştırmalar incelenerek araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma sorusu bağlamında istatistiksel sonuç değerlendirildiğinde, pandemi döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyinin, pandemi öncesi döneme kıyasla farklılaşmadığı, bu nedenle pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının daha fazla tükenmiş oldukları araştırma sonucu üzerinden geliştirilen söylevin bir mit olduğu söylenebilir. Ancak belirlenen tarihler arasında araştırmaya dahil edilen çalışmalar detaylı incelendiğinde, başta tükenmişlik düzeyine ilişkin ölçüm aracı olmak üzere raporlanacak birçok problem ışığında araştırma sonuçlarının değerlendirmesi gerekmektedir.

Öncelikle sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri, önceki çalışmalara benzer şekilde orta ve üst seviyede gerçekleşmektedir. Bu nedenle, hali hazırda tükenmiş olan sağlık çalışanlarının tükenmişlik seviyelerini pandemi sürecinde de sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim Yücel vd. (2022) pandemi esnasında sağlık çalışanlarını tükenmişlik düzeylerinin raporlandığı araştırmalar üzerinde gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmasında da tükenmişlik düzeyleri yüksek olarak rapor edilmiştir. Ancak araştırmamızın bulgusu olan

sağlık çalışanlarının pandemi döneminde tükenmişlik düzeylerinin artmadığı sonucu, dar bir örneklem, az sayıda ve metodolojik olarak problemlili veriler ışığında söylemek indergemeci bir dedüktif çıkarımın ötesine geçememektedir. Bu nedenle incelenen araştırmalar çerçevesinde bazı tespitlerin yapılması gerekmektedir.

İncelenen araştırmalarda en temel problem, neredeyse araştırmaların tamamında kullanılan Maslach Tükenmiş Envanteri (MTE) kaynaklıdır. Orijinal çalışma, katılımcıların tükenmişlik düzeyine ilişkin ifadeleri ve görülme sıklığını iki farklı kategoride katılımcılara yöneltilmektedir. Tükenmişlik düzeyi 0 (hiç) seçeneğinin olduğu 1-7 arasında derecelendirmiştir. Üç alt boyutun olduğu envanter (ölçek#envanter) katılımcıların her bir boyuta ait ortalama puanları ve o boyut çerçevesinde tükenmişlik düzeyini göstermektedir. Araştırma veri seti içerisinde hiçbir çalışma orijinal ölçeğinin yöntemini esas almamaktadır. Araştırmaların neredeyse tamamı, ölçeğin Türkçe ilk geçerlemesini yapan Ergin (1992)'e atıfla alt boyutların toplam skorunu hesaplamakta, 0-4, 1-5, 0-6 şeklinde yanıtları derecelendirmektedir. Bununla birlikte toplam skor üzerinden oluşturulan eşik değerlerle katılımcıları düşük, orta veya yüksek tükenmiş olarak sınıflandırmaktadır. Son dört yıl içerisinde sadece sağlık çalışanları örnekleminde Maslach Tükenmişlik envanteri 100'den fazla araştırmada kullanılmış olmasına rağmen metodolojik olarak tutarsız çalışmaların bulgulanması araştırmacının önemli sonuçlarının başında gelmektedir. Dahası 1992'de ulusal bir kongrenin bildiri kitabında basılan Ergin (1992)'in çalışması, hiçbir elektronik veri tabanında bulunmamakta, ISBN üzerinden yapılan taramada ise sadece iki üniversite kütüphanesinde dizinlendiği görülmektedir. Bu durum, ölçeğinin orijinal geçerlemesine araştırmacıların ulaşım ulaşamadığı sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Sağlık çalışanları, özellikle pandemi sürecinde iş yükünde yaşanan artış, ekonomik sorunlar ve her geçen gün sıklığı artan şiddet sarmalı içerisinde sağlık hizmetlerini yürütmeye çalışmaktadır. Başta tükenmişlik olmak üzere, sağlık çalışanlarında gözlemlenen olumsuz durumlara ilişkin sıklıkla sosyal bilimler kaynaklı araştırmalar yapılmaktadır. Sağlık çalışanlarının yaşadıkları olumsuz deneyim, tutum ve algıları araştırmak için çıkılan bilimsel yol ise en azından bu araştırmacının ele aldığı kesitsel dönem için törenselle görgüçlölükle (Özen, 2002) sonuçlanmaktadır. Bu nedenle, sağlık çalışanları için bir olgu haline dönüşen tükenmişlik düzeylerini sonsuz varyasyonda örgütsel ve bireysel değişkenle ilişkilendirmek yerine, kültürel bağlamda derinlemesine araştırmaların yapılması gerekmektedir. Yine de olumsuz sonuçları üzerine yürütülecek nicel bir araştırma tasarımında ölçüm aracının detaylı incelenmesinin ve mevcut ölçeğe dair geçerlemenin tekrar yapılmasının bağlama daha çok katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

#### KAYNAKÇA

1. ALPAR, R. (2013). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler, 4. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
2. BAKKER, A. B., & DEMEROUTI, E. (2017). "Job Demands–Resources Theory: Taking Stock and Looking Forward", *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3): 273-285.
3. CHERNISS, C. (1980). *Professional Burnout in Human Service Organizations*, Praeger, New York.
4. ÇAPRI, B. (2006). "Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1): 62-77.

5. ÇELİK, M., TURUNÇ, Ö., & BEĞENİRBAŞ, M. (2011). "Örgütsel Performansın Sağlanmasında Örgütte Güven, Tükenmişlik ve Kişiler Arası Çarpıklığın Rolü", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 1-29.
6. DEMEROUTI, E., BAKKER, A. B., NACHREINER, F., & SCHAUFELI, W. B. (2001). "The Job Demands-Resources Model of Burnout", *Journal of Applied Psychology*, 86(3): 499-512.
7. DREISON, K. C., LUTHER, L., BONFELS, K. A., SLITER, M. T., MCGREW, J. H., & SALYERS, M. P. (2018). "Job Burnout in Mental Health Providers: A Meta-Analysis of 35 Years of Intervention Research", *Journal of Occupational Health Psychology*, 23(1): 18-30.
8. DUARTE, I., TEIXEIRA, A., CASTRO, L., MARINA, S., RIBEIRO, C., JÁCOME, C., & SERRÃO, C. (2020). "Burnout among Portuguese Healthcare Workers During the COVID-19 Pandemic", *BMC Public Health*, 20(1): 1-10.
9. EDELWICH, J., & BRODSKY, A. (1980). *Burn-out: Stages of Disillusionment in the Helping Professions (Vol. 1)*, Human Sciences Press, New York.
10. ERGİN, C. (1993). "Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması (Burnout among physicians and nurses: Adaptation of Maslach Burnout Inventory)", R. Bayraktar ve İ. Dağ (Ed.) VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.
11. FREUDENBERGER, H. J. (1974). "Staff Burn-out", *Journal of Social Issues*, 30(1): 159-165.
12. GÜLOVA, A., İSPİRLİ, D., & ERYILMAZ, İ. (2014). İŞKOLİKLİK VE TÜKENMİŞLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BEYAZ YAKALILAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 25-39.
13. GÜNEŞ, İ., BAYRAKTAROĞLU, S., & KUTANİS, R. Ö. (2009). "Çalışanların Örgütsel Bağlılık ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Bir Devlet Üniversitesi Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3): 481-497.
14. HARRELL, M., SELVARAJ, S. A., & EDGAR, M. (2020). "Danger! Crisis Health Workers at Risk", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15): 5270.
15. HEALTH CAREERS, (28 Şubat 2022). Top 10 Challenges Facing Healthcare Workers. <https://www.healthcareers.com/articles/career/top-10-challenges-facing-healthcare-workers>
16. HOBFOLL, S. E. (2001). "The Influence of Culture, Community, and the Nested-Self in the Stress Process: Advancing Conservation of Resources Theory", *Applied Psychology*, 50(3): 337-421.
17. İŞIKHAN, V. (2016). *Çalışanlarda Tükenmişlik Sendromu*. Gülhan, M., ve Ü. Yılmaz. (Eds.), *Akciğer kanserinde destek tedavisi içinde* (ss. 366-391), TÜSAD Eğitim Kitapları Serisi, Ankara.
18. LAÏI, J., MA, S., WANG, Y., CAI, Z., HU, J., WEI, N., ... & HU, S. (2020). "Factors Associated With Mental Health Outcomes among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019", *JAMA Network Open*, 3(3): e203976-e203976.

19. MASLACH, C., JACKSON, S.E., & LEITER, M.P. (1996). Maslach Burnout Inventory Manual, 3rd ed., Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA.
20. MASLACH, C. (1976). "Burned-out", Human Behavior, 5(9): 16-22.
21. MASLACH, C., & GOLDBERG, J. (1998). "Prevention of Burnout: New Perspectives", Applied and Preventive Psychology, 7(1): 63-74.
22. MASLACH, C., & JACKSON, S. (1986). Maslach Burnout Inventory Manual, Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA.
23. MASLACH, C., & JACKSON, S. (1981). "The Measurement of Experienced Burnout", Journal of Organizational Behavior, 2: 99-113.
24. MASLACH, C., LEITER, M. P., & SCHAUFELI, W. (2008). Measuring Burnout. In C. L. Cooper & S. Cartwright (Eds.), The Oxford Handbook of Organizational Well-Being: 86-108, Oxford University Press, Oxford, UK.
25. MEIER, S. T. (1983). "Toward a Theory of Burnout", Human Relations, 36(10): 899-910.
26. ÖZEN, Ş. (2002). "Türkiye'deki Örgütler/yönetim Araştırmalarında Törenselleşen Görgülcülük Sorunu", Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(2): 187- 213.
27. PERLMAN, B., & HARTMAN, E. A. (1982). "Burnout: Summary and Future Research", Human Relations, 35(4): 283-305.
28. PINES, A. M., & NUNES, R. (2003). "The Relationship Between Career and Couple Burnout: Implications for Career and Couple Counseling", Journal of Employment Counseling, 40(2): 50-64.
29. PINES, A. M. (2005). "The Burnout Measure Short Version (BMS)", International Journal of Stress Management, 12(1): 78-88.
30. PINES, A. M., & ARONSON, E. (1988). Career Burnout: Causes and Cures, Free Press, New York.
31. SAĞLIK BAKANLIĞI (28 Şubat 2022). Günlük Covid-19 Tablosu, <https://covid19.saglik.gov.tr/>
32. SEIDMAN, S. A. ve ZAGER, J. (1986-87). "The Teacher Burnout Scale", Educational Research Quarterly, 11(1): 26-33.
33. SHAH, K., CHAUDHARI, G., KAMRAI, D., LAIL, A., & PATEL, R. S. (2020). "How Essential is to Focus on Physician's Health and Burnout in Coronavirus (COVID-19) Pandemic?", Cureus, 12(4): e7538.
34. SHIROM, A. (1989). Burnout in Work Organizations, In: Cooper, C. L., Robertson, I. (eds.), International Review of Industrial and Organizational Psychology, pp. 26-48, Wiley, New York.
35. SMALLWOOD, N., PASCOE, A., KARIMI, L., & WILLIS, K. (2021). "Moral Distress and Perceived Community Views Are Associated With Mental Health Symptoms in Frontline Health Workers During the Covid-19 Pandemic", International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(16): 8723.
36. STEVENS, J. P. (2009). Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences, 5. Baskı, Routledge.

37. SURAN, B. G., & SHERIDAN, E. P. (1985). "Management of Burnout: Training Psychologists in Professional Life Span Perspectives", *Professional Psychology: Research and Practice*, 16(6): 741.
38. TÜMKAYA, S. (1996). Öğretmenlerdeki Tükenmişlik, Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
39. TÜMKAYA, S., ÇAM, S., & ÇAVUŞOĞLU, I. (2009). "Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu'nun Türkçe'ye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1): 387-398.
40. TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ (02 Şubat 2022). Covid-19 Salgınında Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlikten Korunma Rehberi, <https://psikiyatri.org.tr/uploadFiles/14202016552-TukenmislikCOVID.pdf>
41. WORLD HEALTH ORGANIZATION (02 Mart 2022). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, <https://covid19.who.int/>
42. World HEALTH ORGANIZATION (12 Şubat 2002). European Forum of Medical Associations and the WHO, [http://www.cpme.eu/european\\_forum\\_of\\_medical\\_associations\\_and\\_the\\_who](http://www.cpme.eu/european_forum_of_medical_associations_and_the_who)
43. YENER, S. (2018). "İşgören Sesliliğinin Tükenmişlik ve Bilgi Uçurma Arasındaki İlişkide Düzenleyici Rolü", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31): 217-236.
44. YÜRÜR, Ş. (2011). "Öğrenilmiş Güçlülük, Kıdem ve Medeni Durumun Duygusal Tükenmedeki Rolü: Kaynakların Korunması Teorisi Kapsamında Bir Analiz", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1): 107-126.